Una colònia catalano-mallorquina a les Illes Canàries, s.XIV

Autor:
Data de publicació: 11-11-2016

Una colònia catalano-mallorquina a les Illes Canàries durant el segle XIV.
Dilluns, 11 de juny de 2012
José Juan Jiménez González (Conservador del Museu Arqueològic de Tenerife)
Publicat al número 422

El redescobriment europeu de les Illes Canàries a principis del segle XIV com a resultat de les exploracions realitzades pel navegant genovès Lancelotto Malocello, la Ephemeris del qual (1312-2012) commemora el 700è aniversari d'aquest any, es va publicar al portolan signat pel cartògraf mallorquà Angelino Dulcert el 1339.

Mapa antic de les Illes Canàries.

Com a resultat del coneixement i la difusió de l'obra de Dulcert i la importància del viatge marítim portuguès-italià de 1341, els navegants catalans-mallorquins van patrocinar diverses expedicions a les illes recentment descobertes, amb l'objectiu d'establir relacions comercials i crear bases de suport mercantil per a la navegació en aquella part de l'oceà, dominació territorial i sobirania externa, i control polític ajudat pel proselitisme religiós, l'evangelització i la conversió de les poblacions indígenes de les Illes Canàries. Però, de vegades, també van provocar el desenvolupament del tràfic d'éssers humans.

Ja fos per l'augment dels contactes mallorquins amb el món exterior, que aparentment provocava les ràtzies d'esclaus d'altres corsaris, o per una fàcia d'estrès alimentari, per la seva interferència en els afers nadius i la transgressió de pactes interètnics, pel desenvolupament d'una epidèmia al·loctona que va decimar els habitants de l'illa o per vicis sexuals com va assenyalar J. Viera y Clavijo, l'assentament català-mallorquí a les Illes Canàries va culminar amb la massacre dels seus membres a finals del segle XIV.

Entre els anys 1342 i 1386 hi ha testimonis que narren la preparació i la sortida dels viatges mallorquins i catalans cap a les Illes Canàries, recollits per Antonio Rumeu de Armas en un assaig àmpliament documentat. Una gran part d'aquests documents fa referència a llicències, comptes i incidents de viatges, nomenaments dels expedicionaris responsables i les seves tripulacions, cartes reials i eclesiàstiques, butlles i testaments papals, entre molts altres. Però, a més de les contribucions d'aquest assaig, es pot trobar una extensa producció bibliogràfica sobre aquest tema des dels anys vint fins als noranta del segle passat.

Entre les obres més importants d'aquest període del segle XIV hi ha el Llibre del Coneixement de tots els regnes, terres i senyorius que hi ha arreu del món, i dels signes i armes que tenen cada terra i senyoriu per sy i dels reis i senyors que representen, una obra anònima feta per un frare franciscà espanyol cap al 1350 en què les illes estan llistades i designades amb molta precisió Illes Canàries més grans i quatre illots a través del recurs literari d'un viatge imaginari per l'Arxipèlag que comença des de la costa africana. La llista dels diferents còdexs d'aquesta obra i les vicissituds als quals van ser sotmesos fins que van ser publicats el 1877 per Marcos Jiménez de la Espada al Butlletí de la Societat Geogràfica Espanyola va ser adreçada per B. Bonnet Reverón. En el moment d'escriure el llibre esmentat sembla que

només les illes de Lanzarote, Fuerteventura i Gran Canària eren reconegudes com a poblades o, com adverteix B. Bonnet, només tres illes del nostre arxipèlag havien estat desembarcades, o si van desembarcar a les altres, els seus habitants van fugir cap a l'interior. La importància històrica del text rau en la veracitat de la seva informació geogràfica, extreta d'escrits i portolans relacionats amb les expedicions mallorquines, així com en el fet que fos gestionat pels editors de l'expedició posterior de Jean de Bethencourt i Gadifer de La Salle, cosa que indica que gaudia d'una fiabilitat reconeguda.

També és destacable un fragment dels Prolegòmens de l'historiador àrab Ibn Khaldun que, entre 1353 i 1362, relata certs esclaus canaris que havien estat venuts al Marroc per súbdits del rei d'Aragó a mitjan segle XIV. Un cop van aprendre la llengua, van proporcionar informació d'autenticitat indiscutible sobre la seva terra natal, l'illa de Gran Canària.

I, finalment, el relat anònim de dues expedicions a les Illes Canàries recollit a València entre 1389 i 1395 transmès cap al 1440-1445 per Félix Malleoli, canonge de Zuric, més conegut com Félix Hemmerlin, en la seva obra De nobilitate et rusticitate, publicada per A. Lütolf el 1877 i publicada en espanyol per E. Serra Ràfols.

Les dades etnohistòriques més rellevants sobre el món nadiu de les Illes Canàries d'aquest llarg període del segle XIV fan referència a la presència d'idolatria i un culte astral a les comunitats prehispàniques, les seves activitats productives, costums alimentaris i culinaris, vestimenta, hàbits socioculturals, dificultats i gestes per a la seva conversió al cristianisme, així com el subtil procés de transculturació que va tenir lloc des dels seus primers contactes amb els europeus.

En aquest sentit, l'evangelització dels canaris en la seva llengua vernacla és impactant, utilitzant intèrprets i/o captius batejats d'expedicions anteriors instruïts en català, així com el subministrament de productes fabricats pels mallorquins per al seu viatge el 1352. Entre ells destaquem, traduït del llatí, la presència de cereals (blat i ordi) per al consum i, com a llavors, vi, oli, eines de ferro, peix negre, brea, eines i animals de granja.

Si acceptem les declaracions presents a Le Canarien, A. Cedeño i Abreu Galindo, entre d'altres, alguns d'aquests elements importats van contribuir a l'establiment de relacions comercials entre navegants i societats indígenes durant més de quaranta anys. Però si, a més, complementem aquesta notícia amb els registres documentals oficials citats, relacionats amb l'assentament dels mallorquins a Gran Canària, és evident que la introducció d'instruments metàl·lics, espècies comestibles, productes estrangers, animals i estris agrícoles va comportar una transformació tecnològica i productiva substancial i progressiva amb conseqüències molt àmplies encara per especificar.

Analitzant el testimoni posterior dels cronistes i primers historiadors de les illes, sembla evident que les innovacions suposadament operaven en les bases d'infraestructura autòctones (ús d'instruments metàl·lics, construcció i ornamentació d'edificis, obres de regadiu, alteració de cultius, explotació de matèries primeres...) i, en conseqüència, en aquelles que implicaven altres nivells de les societats natives (organització sociopolítica, ideologia religiosa...), podria haver contribuït a importants canvis socioculturals al món insular més d'un segle abans de la seva conquesta efectiva pels castellans a finals del segle XV.

Però, ja fos per l'augment dels contactes mallorquins amb el món exterior, que aparentment seria causat per les ràtzies d'esclaus d'altres corsaris, o per una facies d'estrès alimentari, per la seva interferència en els afers indígenes i la transgressió de pactes interètnics, pel desenvolupament d'una epidèmia al·lècton que va decimar els habitants o per vicis sexuals com assenyala J. Viera y Clavijo, l'assentament català-mallorquenc a Gran Canària va culminar amb la massacre dels seus membres a finals del segle XIV. Segons M. Mitja, el factor causal directe del resultat dramàtic es pot rastrejar en l'obra de J. Vincke, per a qui la revolta dels canaris, principalment a la zona de Telde on es van establir els mallorquins, es va deure al segrest de nens indígenes per a finalitats esclaves pels membres castellans de la razzia de 1393. Hem consultat l'obra de J. Vincke citada per M. Mitja i, específicament, la seva referència a la nota a peu de pàgina 28 a la pàgina 203 de l'obra esmentada, on aquest argument no apareix de cap manera. D'altra banda, J. Vincke atribueix la mort dels membres de la colònia i missió mallorquines a la desconfiança despertada entre els illencs pels contactes que mantenien amb l'estranger.

Comentaris:

15 d'abril de 2014, 14:14 - José Rizal Montelongo González diu: Resulta que hi va haver una expedició anterior a la dels catalans i mallorquins, i també abans de la de Jean de Bethencourt i Gadifer de la Salle, aquesta va ser la de Luso-Genovesa-Españolal, pilotada pel naturalista genovès Nicolosso da Recco.

2 jul. 2015 10:41 - Jose Rizal Montelongo Gonzalez de Recco va dir: Que no s'atribueixen a si mateixos allò que no haurien de fer, perquè els estudis sobre el tema d'aquella expedició portuguès-portuguesa-genovesa i espanyola estan datats a les cartes de Petrarca, historiador de l'antiga Roma.

2 de juliol de 2015, 10:46 - José Rizal Montelongo González de Recco va dir: Niccoloso da Recco va ser un navegant genovès del segle XIV, el primer navegant europeu que es documenta que va arribar a les Illes Canàries. El juny de 1341, dos vaixells llogats pel rei Alfons IV de Portugal i amb tripulacions florentines, genoveses i espanyoles, van arribar a les illes sota el seu comandament i amb l'ajuda del seu segon, l'Angiolino del Tegghia de Corbizzi florentí. S'hi queden cinc mesos. En tornar a Lisboa, l'escriptor Giovanni Boccaccio va escriure un retrat del poble guante, basat en la informació que li va donar Da Recco.1